

SZEMLE

***Calliotheca: kincsek a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárából*, összeáll. és tervezte Horányi Károly, szerk. Krähling Edit, Budapest, MTA KIK, Kossuth, 2017. 469, [2] p., ill.**

Végül is hárman maradnak: Isten, a bor és a könyv. Hamvas Béla méltán híres könyvecskéjének nyitómondatát – eléggé el nem ítéhető módon – kifacsartam és a drámai körülményre aktualizáltam. Hamvas imakönyvet írt az ateistáknak Balatonberényben, az Akadémia könyvtárosai pedig egy bibliofil kiadást készítettek az olvasók (vagy az olvasás előtt állók) számára a bibliotékában. Hamvas 1945 nyarán látott neki rövid munkájának, a *Calliotheca* (Tóth Gábor szellemes szóalkotása) megjelenésekor ádáz viták kezdődtek az Akadémiáról, míg e sorokat írom, egymillió fölé küszökött a vírusfertőzöttek száma. Éppen ideje, hogy e fenti háromnak szenteljük figyelmünk egy részét.

Bármennyire lapos közhelynek tűnik, de attól még igaz: a bezártságélmény (és ezt használhatjuk szó szerint vagy átvitt értelemben) feloldására a legjobb módszer továbbra is az olvasás. Lehetővé válik a magyar és világirodalmi klasszikusok újraolvasása, a szakirodalom pótlása, és átélhetjük ismét a szemet-lelket gyönyörködtető könyvek kézbevételeinek, lapozgatásának örömet. És ez nem kevés. A *Calliotheca* egy bibliofil kiadvány a könyvszeretők számára a 'kincset őrző sárkányok', a könyvtárosok tollából. Erről az őrzésről beszél Lovász László is az olvasóknak írt üdvözlétében. Kihangsúlyozza, hogy ez nem csupán a könyvek (értsünk most ezalatt minden muzeális könyvtári dokumentumot) fizikai megőrzését, állományvédelmét jelenti, hanem azok tudományos igényű rendszerezését, valamint művelődéstörténeti jelentőségének meghatározását is. Ezeket egészítik ki az egyre inkább szerepet kapó közművelődési feladatok: az online jelenlét, a múzeumpedagógia és a tudományos ismeretterjesztés. Manapság bárhová nézünk a világban, a különlegességeket őrző gyűjtemények egyik kiemelkedő feladatává vált, hogy minél szélesebb közönség ismerhesse meg az általuk őrzött kincseket. Erre a feladatra a Lovász által is számontartott, jól képzett, tudós könyvtárosok alkalmasak, akik sok esetben évtizedes tapasztalattal és átfogó ismerettel bírnak a rájuk bízott gyűjtemény szinte minden egyes darabjával kapcsolatban. (Ide elég egy friss példa: e könyvtár kéziratárában kutatva – a bőséges szakirodalmi hivatkozásokat követve – kikértem a szoba jöhető összes levelet, ám kettővel többet kaptam, ugyanis a gyűjteményt gondozó veterán könyvtáros biztos volt abban, hogy ezeket is szívesen elolvasom és majd fel tudom használni a munkámban. Igaza lett.) Azért is fontos ezt hangsúlyozni, mert sajnos látni arra való törekvést, hogy a különgyűjteményeket megszüntessék, valamint a hozzájuk kapcsolt komplex és hatékony munkát (gyarapítás, állományvédelem, feltárás, tájékoztatás, reprográfia, múzeumpedagógia, tudományos kutatás) széttagolják.

Monok István bevezető tanulmányában a Magyar Tudományos Akadémia létrehozásának körülményeit tárgyalja. Felhívja a figyelmet arra, hogy Magyarországon (értve ez alatt Erdélyt is) nem koronás fő alapította a nemzeti intézményeket (utal a Széchényiekre, Teleki Józsefre, Batthyány

Ignáca). Hangsúlyozza az előzményeket, kitér Mátyás király könyvtárára, a lőcsei teológiai szakgyűjteményre, a nagyszombati egyetemre, végül a pozsonyi és németújvári tudóskörre is.

Babus Antal a kéziratár kincseiről rajzol átfogó képet, és ez az áttekintés új ismereteket ad a gyűjtemény rendszeres használóinak és a régi idők amatőr szerelmeseinek. (Mostanság pejoratív értelemben használatos, francia eredetű 'amatőr' szavunk eredetileg olyan személyt jelölt, aki nem hivatásszerűen, hanem csupán kedvtelésből, a téma iránti szeretetéből fakadóan műveli – többnyire – a sportot vagy a művészetek valamely ágát. Az 1861-ben önálló szervezeti egységgé váló kéziratár több mint másfél évszázados munkája jó példa arra, hogy a különgyűjtemények létrejötte nem holmi úri huncutság, hanem az európai és a magyar humán kutatásokba [kodikológia, irodalom-, művészet- és művelődéstörténet; a sort folytathatnánk] szervesen beleilleszthető [sőt, beleilleszteni-dő!] folyamat, melynek tudományos-ismeretterjesztő eredményeit látványosan bemutatják a kötetben szereplő szebbnél szebb képekkel illusztrált műtárgyak és a hozzájuk kapcsolódó izgalmas és tanulságos történetek.)

Sokan tudják már – de talán még nem elegenden –, hogy a Széchenyi téren is őriznek rejtélyes, eddig megfejtetlen kódexet, nemcsak a connecticuti Beinecke Könyvtárban (a Voynich-kéziratot). A Rohonci kódex 1838-ban került az Akadémia bibliotékájába a Batthyányak kastélyából, és azóta forgatják a tudósok jobbról balra, balról jobbra: milyen nyelven íródhatott, ki és mikor jegyezte le, és valójában miről is szól a több mint félszáz, bibliai témájú tollrajzzal díszített kötet. (Például a 21. levél rektóján valóban a háromkirályok, József, Mária és a kisdéd látható a betlehemi csillaggal.) Mivel a kézirat Literáti Nemes Sámuel kezében is megfordult, így a neves könyvgyűjtő hamisító munkásságát ismerők joggal kételkednek, hogy talán soha nem lesz megfejtése. A kódexek közismert darabjait (a Carbo-korvina, a *Bellifortis*, a bourges-i óráskönyv) vagy a magyar nyelvemlékeket (a Czech- és a Kriza-kódexeket) nem kell külön bemutatni, hiszen a korvinát megcsodálhatunk nemrég kiállításon is, ám nem árt pár szóban megemlíteni az eddig kevesebb figyelmet kapó darabokat. Ilyen a verespataki tábla, mely egyben a legrégebb, 1800 éves műtárgya is a könyvtárnak. Pápai Páriz Ferenc emlékkönyvét azért emelem ki, mert elismerésre méltó honlap is kapcsolódik hozzá (hasonlóképpen a másik csodás, Ibrahim Müteferrika életművét bemutató oldalhoz). Ez ékes példája a magas színvonalú filológia és a fejlett, tetszetős technológia szerencsés találkozásának. Megmutatja ugyanis, hogy a különgyűjteményi munka eredményeit miképpen lehet mindenki számára érthetővé és elérhetővé tenni (és itt nemcsak az online felületre, hanem a laikus olvasók elérésére is gondolok). E gondolatmenetből egyenesen következik, hogy idővel a *Calliotheca* anyaga is felkerül majd ebbe az akadémiai kincstárba. A nagy és jelentős hagyatékok (Berzsenyié, Széchenyié, Vörösmartyé, Aranyé, Adyé, Radnótié) mellett érdemes kitérni olyan, nem feltétlenül könyvtárba tartozó, ám a gyűjtemény szerves részévé váló különlegességekre, amely talán a szélesebb olvasóközönség figyelmét is megragadja: Petőfi kokárdájára, Czuczor Gergely rabláncára, vagy Ady Endre halotti maszkjára. Ugyancsak szép találkozás az olvasó számára a *Calliothecát* lapozva, mikor a legnagyobb magyar megemlékezését olvassa az egyik legnagyobb – hiszen egy külön tudományág, a tibetológia alapítójáról van szó – magyar tudósról és (ne felejtsük el!) kalkuttai könyvtárossal. Kőrösi Csoma Sándor dardzsilingi síremlékét ábrázoló képhez írt Széchenyi István pár örökérvényű sort, melyek a magyar könyvtárosok szívéhez most is közel álló gondolatok: „pénz és taps nélkül, de elszánt, kitartó hazafiságtól lelkesítve”. Ne feledkezzünk el a kevésbé közkeletű könyvtári relikviákról sem. Bár az erdélyi fejedelmekről és viseletekről készült akvarell-gyűjtemények képei ismertek a magyar történelmi könyveket szívesen forgatók előtt, ám jóval kevesebben tudják, hogy eredetiben hol csodálhatják meg ezeket. Hasonlóképpen ez a helyzet a Martinovics-összeesküvés „családfájával”, Johann és Thomas Ender rajzaival is. Az irodalomtanároknak pedig fontos segédlet lehet a kiadvány, hiszen a magyar literatura jelentős darabjairól (*Szózat, Vén cigány, Az ember tragédiája, Elbocsátó szép üzenet, Harmadik ecloga*) készült művészi másolatok az alkotói folyamatokba (áthúzások, javítások) is betekintést nyújtanak.

Boross Klára és Tóth Gábor a régi nyomtatványok világába kalauzol bennünket. Nem véletlenül a legjelentősebb magyar gyűjtemények között tartja számon a szakma, hiszen ez az elsőrangú kollekció mindig is kedvelt területe volt a humán kutatóknak. A szerzők bemutatják a legjelentősebb adományozókat (Teleki és a Batthyány család, Ráth György, Kresznerics Ferenc, Vigyázó Ferenc) és pontos jellemzést adnak a könyvgyűjtemény nyelvi és tartalmi megoszlásáról. Ha a külföldi látogatók megkérdezik – és ezt nagyon szeretik megkérdezni –, melyik a legrégebbi nyomtatványa az Akadémiának, a könyvtárosok büszkén vágathatják rá, hogy a 42 soros *Biblia* töredéke, melyet 1921-ben kaptak ajándékként. A jól ismert ősnymtatványok mellett (elég itt utalni Rozsonдай Marianne és Rozsonдай Béla 2013-as nagyszerű katalógusára) említjük meg a Johannes Alexander Brassicanus számára összekötött Dürer-kötetet, Gyulaffy Lestár versgyűjteményét (Pietro Gherardi, *In foedus et victoriam contra Turcas... poemata*), Dobai Székely Sámuel Heltai-krónikáját, Jankovich Miklós és Toldy Ferenc jegyzeteivel kiegészített Ilosvai Selymes Péter-históriát, Prágay András Guevara-fordítását a I. Rákóczi Györgynek (a későbbi fejedelemnek) szóló dedikációjával és a kivégett Nádasdy Ferenc tulajdonosi bejegyzését.

Kelecsényi Ágnes és Dévényi Kinga az 1951-ben megnyíló Keleti Gyűjteményt mutatja be a bibliofileknek. A kollekció alapításában kiemelkedő szerepe volt Ligeti Lajosnak és Rásonyi Lászlónak. A legváltozatosabb hordozóanyagokon őriznek elképesztően sokszínű könyvtári dokumentumokat: nyomódúcok, illusztrált fanyomatok papíron, szerencsehozó amulettek, tibeti kották, héber, török és perzsa kódexek, Stein Aurél fotói, fakéregre írt jóskönyvek, kínai selyemkönyvek, örmény kéziratok és természetesen a már említett Ibrahim Mütefferika-nyomtatványok és a Csoma-hagyaték sorakoznak egymás után.

Isztray Simon a törzsgyűjteménybe, Hay Diana az Akadémiai Levéltárba kalauzol bennünket. Számos könyvészeti ritkaságra bukkanhatunk a törzsgyűjteményben is: megemlíthetjük a Panzer-, valamint a Hanh-féle rovarokkal és pókokkal foglalkozó kötetek színezett metszeteit, Boilly humoros képeit, illetve a William Turner rajzai alapján készült 1830-as nyomtatványt. A kutatók számára kiemelkedően fontosak a levéltárban található fondok: nevezetesen a Magyar Tudományos Tanács anyaga, az Akadémia elnökeinek, főtítkárainak és más vezetőinek iratai, illetve a Titkárság – régebben: az Akadémia Központi Hivatala – iratai. A reprodukciók között megtaláljuk a Nobel-díjas Hevesy György és Szent-Györgyi Albert magyar nyelvű leveleit is.

Jól látható tehát, hogy még mindig fontosak számunkra a különleges gyűjtemények: a *különgyűjtemények*. Továbbra is nélkülözhetetlenek a kincseket őrző könyvtárosok, akiknek egyaránt otthon kell lenniük szakmájuk tudományos életében és a ritkaságokat bemutató ismeretterjesztésben. És szükség van ránk, olvasókra is. Végezetül – *A bor filozófiája* szelleméhez híven – a *Calliotheca* olvasásához-forgatásához egy palack szekszárdi vörös dukál. A bibliofil kiadványt Horányi Károly állította össze, Krähling Edit szerkesztette, munkatársa volt (a már említettek mellett) Mázi Béla. A reprodukciók elkészítésében részt vett Láng Klára.

FARKAS GÁBOR FARKAS

Riccarda Suitner, *Die philosophischen Totengespräche der Frühaufklärung*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 2017 (Studien zum achtzehnten Jahrhundert, 37). 276 p.

A fiatal olasz kutató, Riccarda Suitner könyvét olvasva egy izgalmas irodalmi nyomozás részei lehetünk. A nyomozás tárgya egy felvilágosodás kori szövegegyüttes, az 1729 és 1734 között megjelent, német nyelvű filozofikus halotti párbeszédek („philosophischen Totengespräche”), amelyek a kutató hipotézise szerint egy összefüggő, koherens szövegegységet alkotnak. A felvilágosító